

“जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा ”

फड संजय बाबुराव

एम.ए. मराठी एड.मा. शिक्षक, तोष्णीवाल कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
सेनगांव ता.सेनगांव जि.हिंगोली

प्रस्तावना-

वैदिक जागतिकीकरण ही अर्थशास्त्रामधील आधुनिक संकल्पना आहे. तिने सर्वच क्षेत्रांना व्यापून टाकले आहे. त्यात भाषा सुटलेली नाही, जागतिकीकरणाचे परीणाम इतके आहेत की, सहनही होत नाहीत आणि सांगताही येत नाहीत. अशी अवस्था झालेली आहे. जागतिकीकरणाचा प्रश्न आणि मराठी भाषा यांचा संबंध अत्यंत जवळचा आहे. जागतिकीकरणाने जगाला 'वैश्विक खेडे' ठरवून भांडवलदारांना जगातल्या कोणत्याही देशात जाऊन आपले उत्पादन तयार करण्याचा आणि विकण्याचा अधिकार आहे.

जागतिकीकरणाची सुरुवात ही आर्यांच्या आगमनाने झाली आहे. असेही विद्वानांचे मत आहे. मात्र यात एकवाक्यता नाही. प्रत्येकजण आपआपल्या सोयीने त्यांची मांडणी करीत आहेत. तक्षशिलासारखी विद्यापीठे निर्माण झाली जगभरातून या विद्यापीठात शिक्षण घेण्यासाठी विद्यार्थी येत होते, हे एक जागतिकीकरणाचे नवे पर्व होते.

जागतिकीकरणाचे आधुनिक पर्व 1991 मध्ये नवीन आर्थिक धोरण स्विकारले आणि जागतिकीकरणाला सुरुवात झाली. राष्ट्रां-राष्ट्रांमधील संबंधामध्ये एका नव्या प्रक्रियेस सुरुवात झाली त्यालाच 'जागतिकीकरण' असे म्हणतात. 'जागतिकीकरण ही अविरत चालणारी प्रक्रिया आहे. जागतिकीकरण ही भिन्न भिन्न आर्थिक,राजकीय आणि संस्कृतीक प्रवाहांना सामावून घेणारी संज्ञा आहे.

1990 ला 'गॅट' करार जेव्हा झाला तेव्हा पासूनच जागतिकीकरणाला वेगाने सुरुवात झाली. प्रगत राष्ट्रांनी भांडवलाचा मुक्त संचार आणि बाजारपेठेचा विस्तार या दोन बाबी नजरेसमोर ठेवून जागतिकीकरणाचे धोरण पुढे आणले.

प्रभा गणोरकर यांच्या मते "उत्पादने,उपभोग,वस्तूंचा व्यापार, आंतरराष्ट्रीय राजकीय अर्थनीतीचा पाया असलेली मालमत्ता यांच्या बदलत्या स्वरूपामधून उदय पावलेल्या आर्थिक,सामाजिक, तंत्रज्ञानात्मक,राजकीय व संस्कृतिक संरचना प्रक्रियांचा संच म्हणजेच जागतिकीकरण होय "

सी.प.खरे यांच्या मते :- "जागतिकीकरण, व्यापार, वित्त, रोजगार, तंत्रज्ञान, दळणवळण, विदेशी स्थलांतर, पर्यावरण, शासन, समाजव्यवस्था, संस्कृती अशा सर्व क्षेत्रातून होत राहणारे रूपांतर होय"

उत्तम कांबळे यांच्या मते "जागतिकीकरणांच्या संदर्भात म्हणतात 'संस्कृती देवाणघेवाणीच्या नावाखाली भांडवलदार देशातील संस्कृती पध्दतशीरपणे लादणे तसेच गरीबांना त्यांच्या इतिहासापासून, संस्कृतीपासून दूर ठेवणे,स्थानिक भाषा, लोकभाषांना श्रध्दांजली वाहणे म्हणजेच जागतिकीकरण होय"

जागतिकीकरणाने सर्व जगच जवळ आले आहे. त्याला "ग्लोबलायझेशन" हे नांव दिले गेले "वसुधैव कुटूंबम्" हा संदेशच जणू भारताने संपूर्ण जगाला दिला आहे.

जागतिकीकरण हे केवळ आर्थिक बाबींशी संबंधीत असले तरी त्याचा परिणाम मानवी समाजाच्या सर्वच क्षेत्रांवर झालेला दिसून येतो. म्हणून जागतिकीकरण ही एक सामाजिक प्रक्रिया आहे. ही प्रक्रिया देशादेशांत परस्पर संबंध दर्शविणारी असून त्यातून मूल्य, ज्ञान, तंत्रज्ञान यांचा स्थलांतरणास कारणीभूत ठरणारा जवळचा जागतिक पातळीवरील संबंध आहे.

जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत माहिती तंत्रज्ञानामुळे नवनवीन क्रांतीकारी बदल होत आहेत. संगणकामुळे इंटरनेट मिडीया व इतर प्रसार माध्यमे झपाट्याने विकसित झाली. याची काही फायदे तर काही तोटेही आहेत. जागतिकीकरण, उदारीकरण, खाजगीकरण, मुक्त व्यापार यात सुधारणा झाल्या. तसेच विविध क्षेत्रातील उद्योगधंदे व्यापार आपल्या देशात आल्याने नव्या संकल्पना विचारांची देवाणघेवाण करतांना इंग्रजीचा वापर मोठ्या प्रमाणावर होत गेला.

हल्ली इंग्रजी भाषा सर्रास वापरली जात आहे. संगणकाचे ज्ञान इंग्रजी भाषेतून असलेले दिसून येत आहे. शिक्षणक्षेत्राचा विचार करता प्राथमिक शिक्षण मातृभाषेतून शिकले पाहिजे असे असतांना सूद्धा अनेक पालक केवळ मोठेपणासाठी आपली मुले इंग्रजीमाध्यमाच्या शाळेत घालतात. मराठी भाषेला हजार वर्षांची परंपरा आहे. हे जरी खरे असले तरीही मराठी भाषेपुढे अनेक आव्हाने निर्माण केली असली तरीही ही भाषा मरणार नाही हे निर्विवाद सत्य आहे.

मराठी भाषेची थोरवी सांगतांना ज्ञाने'वरांनी बाराव्या शतकात

“ माझा मराठाची बोलू कौतुके ।
अमृतातेही पैजा जिंके ।”

महाराष्ट्रातील संतांनी मराठीची थोरवी गायली आहे. असे असतांना देखील केवळ मराठी भाषिक समुदायसुद्धा इंग्रजी भाषा बोलणे प्रतिष्ठेचे मानतात. हल्लीच्या काळात मराठी बोलतांना कितीतरी इंग्रजी शब्द आढळून येतात.

आधुनिक काळात फॅशनच्या नावाखाली केवळ इंग्रजी बोलली जाते. शालेय अभ्यासक्रमात ' नाच रे मोरा अंब्याच्या वनात ' ऐवजी ट्रिकल ट्रिकल लिटलस्टार ' जॉनी जॉनी एस पपा, यासारखी इंग्रजी कविता पाश्चत्यांचे अनुकरण करण्यासाठी आल्या. इंग्रजी माध्यमांच्या शाळेतून ' मदर डे', फादर डे, रोज डे, असे साजरे होऊ लागले आहेत.

जागतिकीकरणाचे मराठी बोली भाषेवरील प्रभाव :-

जेत्यांची भाषा जित लोक स्विकारतात ' या न्यायाने इंग्रजी राजवटीच्या प्रभावातून इंग्रजी भाषेचा वापर फार पूर्वीपासून मराठी माणूस करत आला आहे. आज इंग्रजी शाळेतून शिक्षण घेणाऱ्यांची संख्या वाढत आहे. तसेच परदेशी कंपन्यांमध्ये काम करणारे लोक व त्यांच्या मुखात असलेली भाषा ही इंग्रजी आहे. तसेच दैनंदिन जीवनात अनेक घडामोडी घडत असतांना इंग्रजी भाषेचा वापर मोठ्या प्रमाणात वाढला आहे. प्रसारमाध्यमांमध्ये, मोबाईल, इंटरनेट व त्यातील फेसबुक, व्हॉट्सअप, इमेल, चॅटिंग, सर्फिंग, वैगेरेमध्ये इंग्रजीचाच वापर अधिक होत आहे. मोबाईल, सिमकार्ड, बॅटरी, रिचार्ज, कुपन, बॅलन्स, इंटरनेट, फेसबुक, पेन ड्राइव्ह, नेटसेटर, केबल, डिश टि.व्ही., एंटेना, सिग्नल, रेंज, वाशिंग मशिन, कुलर, फ्रिज, कव्हेरेज, एरिया, सर्चइंजिन, वेबब्राऊजर, ऑनलाईन, व्हायरस, अँन्टीव्हायरस असे अनेक शब्द आपण सहज वापरतांना आढळून येतो. दैनंदिन जीवनात अनेक वस्तूची नावे आपण इंग्रजीत घेतो जसे की, सॉरी, एक्सक्युज मी, टयुब, बल्ब, फ्रिज, पेन, टेबल, ग्लास, रोड, स्टॅन्ड, स्टेशन, कंडक्टर, ड्रायव्हर, किचन, कुलर, रेडीओ, टि.व्ही, पॅसेंजर, ट्राफिक, बोर्ड, स्टडी, डिपार्टमेंट, ऑफिस, पोस्टर, स्टेशनरी, मार्केट, मेडीकल, डॉक्टर, नर्स, डिलिव्हरी, सिटी, ड्रेस, इत्यादी.

जागतिकीकरणामुळे मराठी भाषा आणि बोली

यांच्यामध्ये कमालीचा बदल होत आहे. इंग्रजी भाषा ही आजमितीला जगाची भाषा होत आहे. आज तरी रोटीचा प्रश्न सोडवण्याची क्षमता तिच्यात आहे म्हणून तिचा तिरस्कार करणे गैर होईल.

इंग्रजीने मराठी भाषेवर चढाई केली नाही तर मराठी भाषेच्या लोकांनीच इंग्रजीचा अंगीकार केला आहे. मराठी भाषेत इंग्रजी शब्दांचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे. भाषा कोणतीही वाईट नसते. हेही तितकेच खरे आहे. इंग्रजी भाषेचा तिरस्कार करून चालणार नाही. पण आपली भाषा टिकून राहिली पाहिजे. दुसऱ्या भाषेचा विरोध नको पण घरच्यांना कमी लेखून पाहण्याचा आदर करावा पण घरच्यांचा अनादर नको असे मला वाटते.

मराठी भाषा टिकविण्यासाठी शाळा, महाविद्यालयातून विद्यार्थ्यांच्या दैनंदिन नजरेस पडतील अशा टिप्पणी, नियतकालिके, वृत्तपत्रे, मासिके, साप्ताहिके, वेगवेगळी पुस्तके ठेवली पाहिजे. तसेच चांगल्या कथा, कांदबऱ्या, मराठी नाटके, चित्रपट यांचा संग्रह करून ते विद्यार्थ्यांना वाचायला व पाहायला लावले पाहिजे. उच्च माध्यमिक शिक्षणात हा विषय सक्तीचा केला गेला पाहिजे.

आपण दैनंदिन जीवन व्यवहारात सर्रास इंग्रजी शब्दांचा वापर करत असतो. मराठीचे चांगले शब्द उपलब्ध असतांना देखील इंग्रजी शब्दांचा वापर करतो. हे मात्र बरोबर नाही. इंग्रजी येणं किंवा इंग्रजी बोलणं हे आपण विद्वतेचे लक्षण मानतो, आपली मुले इंग्रजी शाळेत घालतो हे गैर नाही पण त्यांना मराठी निट आली पाहिजे हे मात्र खरे आहे.

वैद्यकीय क्षेत्रातील हिमोग्लोबिन, रूबेला, पोलीओ, फ्ल्यु, सोरायसिस वैगरे शब्द खाण्यातील आईस्क्रीम, दालफ्रय, चिकनसुप, लॉलीपॉप, पिझ्झा, बर्गर असे कितीतरी शब्द इंग्रजीचेच आपण बोलतांना वापरतो. आता ही अपरीहार्यता आहे हे शब्द आता येणारच ते मोठ्या मनाने स्विकारले पाहिजेत.

जागतिकीकरणाचा परिणाम म्हणून आलेले वाक्यप्रचार, म्हणी, यांच्या स्वरूपावरही प्रभाव जाणवतो. उदा. बॅटरी डाऊन होणे (थकणे), रिलायन्सच्या मोबाईल मध्ये एअरटेलचे सिमकार्ड, (विजातीय जोडी) असा प्रभाव जाणवतो. आणि मराठी बोलतांना ही आपण चार वाक्य वापरतांना सहजपणे इंग्रजी शब्द आपल्या बोलण्यात येतात.

जीवशास्त्र, वैद्यकशास्त्र, पदार्थविज्ञान, रसायनशास्त्र इत्यादीमध्ये दररोज नवीन नवीन शब्दावली आवश्यक वाटत आहे. त्याच तत्परतेने पाश्चात्य शब्दांना योग्य पर्यायी शब्द उपलब्ध करून देण्याची जबाबदारी भाषा, वैज्ञानिक व भाषाकोविद यांच्यावर येऊन ठेपली आहे.

जागतिकीकरणामुळे बोली किंवा भाषा नष्ट होण्याचा वेग मोठ्या प्रमाणात आहे.

“भालचंद्र नेमाडे म्हणतात” अमेरिकेतील कॅनडा आणि युनायटेड स्टेट्समध्ये शंभर वर्षांपूर्वी 187 भाषा होत्या, रेड इंडियन, एस्किमो यांच्या धरून आज त्यातल्या 38 उरल्या आहेत. बाकीच्या नाहीशा झालेल्या आहेत. अलास्कामध्ये 20 भाषा होत्या आज तिथे फक्त 2 भाषा राहिल्या आहेत.”

आज जागतिकीकरणाचा परिणाम म्हणून भाषेमध्ये बदल हे होणारच असतात. नवेनवे शोध पाश्चिमात्य देशात लागतात. त्यामुळे त्यासंदर्भातील संज्ञा संकल्पना या पाश्चिमात्य भाषेतून येणारच. तशा स्विकारल्या शिवाय पर्यायच नाही. उदा. आजोबाच्या काळातील धोतर टोपी घालून कॉलेजला जाणे जसे हास्यास्पद होईल तसे एखादयाने शिवकालीन अथवा पेशवेकालीन मराठीबोलणे हास्यास्पद होईल. भाषेत होणारे बदल काळानुरूप आपणास स्वीकारावेच लागतील.

येत्या काळात जर मराठीच जतन आणि समृद्धीसाठी जाणिवपूर्वक प्रयत्न झाले नाहीत तर प्रांतपरत्वे असलेली छोट्या-छोट्या लोक समूहाची भाषिक अस्मिता संपुष्टात येईल. आणि सर्व देशभर एकच इंग्रजी भाषा असेल असे झाले तर प्रांत परत्वे असलेल्या भाषा प्रांतवाद हा सुध्दा भाषा प्रांतवाद संपविण्याच्या दृष्टीकोनातून चांगली बाजू मानली पाहिजे, हेही मान्य केले पाहिजे. यालाही जागतिकीकरणाचा परिणामच म्हटले पाहिजे.

मातृभाषेतून प्राथमिक शिक्षण घेतले पाहिजे हे खरे आहे तरी इंग्रजीचा अट्टहास मात्र धरला जातो हे काही बरोबर नाही. मातृभाषेतूनच संकल्पना मुलांच्या लवकर लक्षात येतात हे मात्र खरे आहे. केवळ पोपटपंवी करून इंग्रजीतून घेतलेले ज्ञान मात्र नक्कीच बेगडी आहे हेही विसरून चालणार नाही.

मराठी विषय घेऊन मराठी माध्यमातून शिक्षण घेणाऱ्यांना बाजारात मागणी कमी आहे. हा समज निव्वळ चूकीचा आहे. मराठी विषयाची मागणी कमी आहे असे म्हणणे चुकीचे आहे. त्यांना धड कोणतीच भाषा निट येत नसावी असे मला वाटते. इलेक्ट्रॉनिक्समिडीया, रेडिओ, दूरदर्शन, आणि वाहिन्या या माध्यमांमध्ये मराठी भाषेचे अभ्यासक आपले करिअर वर्चस्व निर्माण करू शकतात. सुत्रसंचालन करणे ही एक कला आहे. कुठलीही कार्यक्रम समारंभ पार पाडण्यासाठी सुत्रसंचालकाची गरज असते. सुधीर गाडगीळ, पल्लवी जोशी हे त्याचे उत्तम उदारहणे आहेत. त्यासाठी भाषिक वैभव, कौशल्य, समयसुचकता हे गुण आवश्यक आहेत. तसेच प्रिंट मिडिया, प्रका

शन,व्यवसाय,चित्रपट तसेच दुरदर्शन आणि खाजगी वाहिन्यावरील मालिकांसाठी स्क्रिप्ट लिहिण्यासाठी ते पडद्यावरच्या सादरीकरणापर्यंतच्या व्यवसायाच्या अनेक संधी मराठीच्या विद्यार्थ्यांना निर्माण होऊ शकतात व आर्थिक बाजूही मजबूत होऊ शकते.

भारतातील न्यायव्यवस्था स्वतंत्र व स्वायत्त आहे. हायकोर्टात मराठीत पुरावे सादर करावयाचे असल्यास त्याचे रूपांतर इंग्रजीत करावे लागते. यावेळी भाषांतर करायची गरज असते. जाहिरात क्षेत्रातही भाषा अभ्यासकांची गरज असते. यावेळी भाषांतरकाराची गरज भासते. कमीत कमी शब्दात जास्तीत जास्त आशय व्यक्त करण्याच्या वसमाजमत जाणणाऱ्या लोकांवर प्रभाव टाकणाऱ्या कुशल भाषांतरकारांची गरज या क्षेत्राला आहे. कोटयावधी रूपये खर्च केले जातात. जाहिरात लेखनापासून ते सादरीकरणापर्यंत अनेक विभागात भाषिक अभ्यासकाला आपले वर्चस्व निर्माण करता येते.

व्यंगचित्रकार हा देखील एक चांगला व्यवसाय आहे. विविध वृत्तपत्रातून व्यंगचित्र व अर्थपूर्ण शब्द मांडून विविध विषय मांडले जातात. दिनेश धनगव्हाळ, आर के लक्ष्मण यांची उत्तर उदारहणे आहेत. तसेच हे सर्व खरे असले तरी मराठी भाषेला जागतिक स्तरावर न्यायच असेल. तसेच विश्वभाषेचा दर्जा मिळवून द्यायचा असेल तर यासाठी मराठी भाषिकांनीच प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

मराठी भाषा ही नोकरीचे माध्यम बनली पाहिजे. संगणकाची भाषा ही इंग्रजीबरोबरच मराठीतूनही करता येईल यासाठी प्रयत्न केले पाहिजेत. सर्वात महत्वाचे म्हणजे मराठी भाषिकाने तसेच कोणत्याही भाषिकाने नेहमी आपल्या भाषेविषयी अभिमान हा बाळगलाच पाहिजे. आपल्या भाषेविषयी कुठलाही न्यूनगंड बाळगू नये.

जागतिकीकरणाला विरोध करणारे लेखक,कवी,विचारवंत सर्वचजण त्याचे फायदे मात्र घेतात. जागतिकीकरणाचा विरोध म्हणजे विज्ञानाला विरोध, प्रगतीचा विरोध अशीही विचारधारा रुजवली जात आहे. जागतिकीकरणाला विरोध हा विज्ञान व प्रगतीला विरोध म्हणणारे विरोधकाची भूमिका समजावून घेत नाहीत. त्यांचा विज्ञानालाही विरोध नाही आणि प्रगतीला विरोध नाही विरोध आहे तो त्यातून निर्माण होणाऱ्या विषमतेला ! उपभोगवादाला !! विरोधकाचे दुःख आहे.

डॉ. मनमोहनसिंग म्हणतात त्याप्रमाणे जागतिकीकरणाला मानवी चेहरा मिळाला आणि प्रत्येक माणसालाच जर विकासाची संधी मिळाली तर त्याचा विरोध करण्याचे कारणच शिल्लक राहणार नाही. जागतिकीकरणावर आज हे प्रश्नचिन्ह उभे केले जात आहे त्याची उत्तरे आजतरी त्यांच्या समर्थकाकडे नाहीत. म्हणूनच प्रश्नाचे उत्तर शोधण्याची प्रक्रिया सातत्याने होत राहिल यात शंका नाही.

संदर्भ :

1. डॉ. वाघमारे जनार्दन – बदलते शिक्षण, स्वरूप आणि समस्या
2. डॉ. नेमाडे भालचंद्र– साहित्य, संस्कृती आणि जागतिकीकरण
3. कांबळे उत्तम – जागतिकीकरण आणि दलितांचे प्रश्न
4. डॉ. दुभाषी पदमाकर – जागतिकीकरण ,उदारीकरण, आणि अर्थकारण
5. दैनिक सकाळ (वर्तमानपत्र)
6. Dr.B.Mallikarjun Globalization and Indian Languages
7. डॉ. म.सु.पंगारे आणि डॉ. आशुतोष पाटील – “ लेख ,भाषा आणि बोली आजची आणि उद्याची समस्या”
8. भालचंद्र नेमाडे – “ साहित्य संस्कृती आणि जागतिकीकरण ”
9. प्रभाकर मांडे – लोकसाहित्याचे स्वरूप
10. काळे कल्याण , सोमण अंजली – “ आधुनिक भाषा विज्ञान”